

ԱՇՈՏ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ,
ՀՀ Արդարադատության նախարարության
իրավական ակտերի փորձաքննության
գործակալության դատաիրավական օրենսդրության
փորձաքննության բաժնի պետ

«ԱՆՁԵՌՆՍԽԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ» ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ԱՍՊԵԿՏԸ

Սույն հոդվածը նպատակ է հետապնդում վերհանելու «իրավական առավելություններ» հասկացո-
րյան տեսակ հանդիսացող «անձեռնմխելիություն» իրավական հասկացության պատմաիրավական զար-
գացման ասպեկտը, որի հիման վրա էլ ձևավորվել և ներկայումս էլ գոյություն ունի այդ իրավական հաս-
կացությունը:

Սույն հետազոտության շրջանակներում մեր առջև խնդիր է դրված ուսումնասիրել «անձեռնմխելիու-
թյուն» իրավական հասկացության պատմական ձևավորման հարցերը: Մենք կփորձենք բացահայտել
դրա ծագման և ձևավորման օրենքները, ինչպես նաև վերլուծել մարդկային հասարակության զարգացան
հիմնական պատմական ժամանակաշրջաններում այդ հասկացությունների կենսագործունեության փու-
լային առանձնահատկությունները: Կարծում ենք, որ դա հնարավորություն կտա հասկանալու այս
երևույթների էական և բովանդակային նշանակությունն այսօր, և գուցե վաղուց հաստատված զարգաց-
ման օրինաչափությունները:

Սույն հետազոտության մեթոդաբանական հիմք են հանդիսացել ինչպես համագիտական՝ մատերի-
ալիստական, համակարգակառուցվածքային, համեմատական-իրավական, սոցիոլոգիական մեթոդները,
այնպես էլ տրամաբանական մեթոդները՝ սինթեզը, անալիզը, անալոգիան, ինդուկցիա, դեդուկցիան և մի
շարք այլ մեթոդներ:

Կատարված ուսումնասիրության արդյունքում կարելի է փաստել, որ «իրավական առավելություն-
ներ» հասկացության տեսակ հանդիսացող «անձեռնմխելիություն» իրավական հասկացությունը ունի
պատմական խորը արմատներ և առանց ներթափանցելու իրավունքի ծագման ժամանակաշրջանի վերա-
բերյալ գիտական քննարկման մեջ՝ կարելի է պնդել, որ առավելությունները՝ որպես որոշ մարդկանց մյուս-
ներից տարբերվելու հնարավորություն, ի հայտ են եկել ավելի վաղ, քան իրավունքը:

Հիմնաբառեր - իրավունք, առավելություն, անձեռնմխելիություն, խմունխոտ, արտոնություն, առանձնաշնորհություն, իրավահավասարություն:

Ներածություն

Ժամանակակից իրավագիտության զարգաց-
ման պայմաններում առավել հաճախ ուսումնա-
սիրվող հարցերից է իրավական առավելություննե-
րի՝ որպես իրավական համակարգում ինքնուրույն
հասկացության էությունը և դրանց դերը պետաի-
րավական հարաբերությունների կայացման գոր-
ծում: Դրանցից առանձնահատուկ նշանակություն
ունի «անձեռնմխելիություն» իրավական հասկա-
ցությունը, որը ոչ միայն հանդիսանում է իրավա-
կան կարգավորման յուրահատուկ գործիք, այլև
դարձել է հասարակական հարաբերությունների
կայունացման կարևոր գործոն: Անձեռնմխելիու-
թյուն փաստացի հանդիսանում է իրավական առա-
վելությունների տեսակներից մեկը, որի պատմաի-
րավական ուսումնասիրությունը հնարավորություն
է տալիս բացահայտելու իրավունքի էվոլյուցիայի
կարևոր փուլերը:

Հոդվածի արդիականությունն պայմանավոր-

ված է նրանով, որ անձեռնմխելիության ինստիտու-
տը շարունակում է մնալ իրավական համակարգե-
րի առանցքային բաղադրիչներից մեկը՝ ապահովե-
լով պետական իշխանության որոշ սուբյեկտների
գործունեության անկախությունն ու արդյունավե-
տությունը: Միևնույն ժամանակ, դրա ծագման և
զարգացման պատմաիրավական ընթացքի համա-
կողմանի վերլուծությունը թույլ է տալիս հասկանա-
լու՝ ինչպես է ձևավորվել իրավական առավելու-
թյունների գաղափարը և ինչպիսի նշանակություն
ունի այն ժամանակակից իրավունքում:

Հոդվածի գիտական նորույթը կայանում է
«անձեռնմխելիություն» հասկացության պատմաի-
րավական զարգացման փուլերի համապարփակ
վերլուծության մեջ՝ այն դիտարկելով իրավական
առավելությունների համակարգում որպես ինքնու-
րույն իրավաբանական կատեգորիա: Սույն հետա-
զոտության ընթացքում առաջին անգամ փորձ է
արվել համադրել հին իրավունքի, միջնադարյան

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ֆեոդալական կարգերի և նոր շրջանի սահմանադրական համակարգերի համապատասխան նորմերը՝ բացահայտելով անձեռնմխելիության էվոլյուցիոն օրինաչափությունները:

Հողվածի նպատակն է վերհանել և վերլուծել «անձեռնմխելիություն» իրավական հասկացության ձևավորման և զարգացման պատմաիրավական փուլերը՝ բացահայտելով դրա իրավաբանական բովանդակությունն ու նշանակությունը որպես իրավական առավելության տեսակ:

Հետազոտության կառուցվածքը ներառում է երեք հիմնական մաս.

- Առաջին մասում ներկայացվում է **իրավական առավելությունների դասակարգումը**, որտեղ առանձնացվում են դրանց հիմնական տեսակները՝ արտոնություններ, առանձնաշնորհություններ և անձեռնմխելիություններ:

- Երկրորդ մասում վերլուծվում է «անձեռնմխելիություն» և «իմունիտետ» հասկացությունների իմաստային և իրավաբանական նշանակությունը, ինչպես նաև դրանց տարբերությունը:

- Երրորդ մասում ուսումնասիրվում են **անձեռնմխելիության զարգացման պատմաիրավական փուլերը**՝ սկսած հռոմեական իրավունքի շրջանից մինչև ժամանակակից սահմանադրական համակարգեր:

Հետազոտությունը եզրափակվում է **եզրակացությամբ**, որտեղ ամփոփվում են ստացված արդյունքները և ձևակերպվում են տեսական հետևություններ ու գործնական առաջարկություններ:

Հետազոտության մեթոդաբանությունը

Հետազոտության համար տեսական հիմք են հանդիսացել մի շարք հայրենական և արտասահմանյան գիտնականների տարաբնույթ աշխատությունները, միջազգային և ներպետական օրենսդրությունը: Աշխատանքի համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել համացանցային մի շարք կայքեր և տեղեկատվական այլ աղբյուրներ:

Սույն հետազոտության համար մեթոդաբանական հիմք են հանդիսացել ինչպես համագիտական՝ մատերիալիստական, համակարգակառուցվածքային, համեմատական-իրավական, սոցիոլոգիական մեթոդները, այնպես էլ տրամաբանական մեթոդները՝ սինթեզը, անալիզը, անալոգիան, ինդուկցիան, դեդուկցիան և մի շարք այլ մեթոդներ:

Իրավական առավելությունների դասակարգումը

«Իրավական առավելություններ» հասկացության պատմաիրավական զարգացման ասպեկտին առավել նպատակահարմար ենք համարում անդրադառնալ ըստ դրանց տեսակների, մասնավորապես՝ կատարված ուսումնասիրությունները վկայում են, որ իրավական առավելությունները կարելի է դասակարգել ըստ հետևյալ տեսակների.

- արտոնություններ
- առանձնաշնորհություններ
- անձեռնմխելիություններ

Հիմք ընդունելով «իրավական առավելություններ» հասկացության տեսակների վերոնշյալ դասակարգումը՝ սույն հետազոտության մեջ անդրադարձ կկատարենք միայն «իրավական առավելություններ» հասկացության տեսակ հանդիսացող «անձեռնմխելիություն» իրավական հասկացության զարգացման պատմաիրավական փուլերին:

Ինչ վերաբերում է «իրավական առավելություններ» հասկացության տեսակ հանդիսացող՝ արտոնությունների և առանձնաշնորհությունների զարգացման պատմաիրավական փուլերին, ապա հարկ է նշել, որ սույն հետազոտությունը անհարկի չծանրաբեռնելու նկատառումներից ելնելով՝ այդ հարցին անդրադարձ ենք կատարել մեկ այլ հետազոտությամբ:

«Անձեռնմխելիություն» և «իմունիտետ» իրավական հասկացությունների նշանակությունը

Լատիներենից «իմունիտետ» (immunitas) եզրույթը թարգմանվում է որպես ազատագրում, ազատում, անկախություն, անհնազանդություն²: «Իմունիտետ» հասկացության իմաստային նշանակությունը լայն է և բազմակերպ: Բժշկության մեջ այն հասկացվում է որպես մարմնի հակազդեցությունը պաթոգենների կամ որոշակի թույների, ինչպես նաև ցանկացած վարակիչ հիվանդության նկատմամբ: Իրավաբանական տերմինաբանության մեջ «իմունիտետ», ըստ բառարանների, որոշակի ընդհանուր օրենքներին չհնազանդվելու բացառիկ իրավունք է, որը տրվում է պետության մեջ հատուկ պաշտոն զբաղեցնող անձանց⁴:

Հայոց լեզվի բացատրական բառարանները «անձեռնմխելիություն» և «իմունիտետ» հասկացությունները ավանդաբար մեկնաբանում են հետևյալ կերպ.

- Իմունիտետ, 1. (բժշկ.): Այս կամ այն հիվանդության անընկալունակություն, վարակամերժ հատկություն: 2. (դվնգ.): Անձեռնմխելիություն⁵:

Անձեռնմխելիություն, 1. Անձեռնմխելի լինելը: 2. (իրավաբ.): Պետության մեջ առանձնահատուկ վիճակ՝ դիրք ունեցող անձերի՝ որոշ օրենքների ենթակայությունից ազատ լինելը (իմունիտետ):

Վերոնշյալի արդյունքում կարելի է հստակ պնդել, որ հայրենական իրավաբանական գրականության մեջ այդ երկու հասկացությունների նույնացումը և միատեսակ կիրառությունը լիովին արդարացված է, ուստի սույն հետազոտության մեջ մեր կողմից կկիրառվի միայն «անձեռնմխելիություն» հասկացությունը:

«Անձեռնմխելիություն» իրավական հասկացության զարգացման պատմաիրավական փուլերը Սկսած հռոմեական իրավունքի ժամանակնե-

www.artadadutyjournal.com

րից անձեռնմխելիությամբ օժտված անձանց թվին, առաջին հերթին, պատկանում են օտարերկրյա պետությունների ղեսպանները: Այսպիսով, ըստ Տիտոս Լիվիոսի, թշնամու ղեսպանները, նույնիսկ նրանք, ովքեր նկատվել էին թշնամական գործողություններում, հռոմեացիների կողմից համարվում էին անձեռնմխելի՝ աստվածների և միջազգային իրավունքի կողմից իրենց տրամադրված պաշտպանության նկատմամբ հարգանքից ելնելով: Հին հռոմեացի հայտնի իրավաբան Պոմպոնիուսը նույնպես խոսում է ղեսպանների անձեռնմխելիության մասին, և այս առնչությամբ նրա խոսքերը հատուկ ուշադրության են արժանի. «Եթե ինչ-որ մեկը իր արարքով վիրավորի թշնամու ղեսպանին, ապա նման արարքը ճանաչվում է որպես Միջազգային իրավունքի խախտում, քանզի ղեսպանները համարվում են անձեռնմխելի»:

Դեսպանի անձեռնմխելիության գաղափարը մեծապես կապված է իր աստվածների կողմից ղեսպանի հատուկ պաշտպանության մասին հնագույն գաղափարների հետ: Դեսպանը շարունակում է օգտագործել իր հավատքը, ուղարկում է իր պաշտամունքը, նրա աստվածները հետևում են նրան օտար երկրներ և պաշտպանում նրան այնտեղ: Դեսպանն ապրում է օտար երկրում, ասես տանը, և դրանից բխում է, որ նրան չի կարելի վիրավորել, և նրան պետք է իրավունք տալ ապրելու իր սովորույթներով:

Ֆեոդալական կազմավորումն առաջ քաշեց ղեսպանի անձեռնմխելիության նոր, ավելի իրատեսական հիմնավորում: Դեսպանը դիտվում է որպես իր տիրոջ ներկայացուցիչ կամ մարմնավորում: Մեկ այլ տեր իշխանություն չի կարող ունենալ ղեսպանի տիրոջ վրա, ուստի նա չի կարող իշխանություն ունենալ ղեսպանի վրա:

Այդուհանդերձ, ղեսպանական սովորությանին նորմերը կարելի է ասել, որ ներառում էին նաև երկիր ժամանած օտարերկրյա դիվանագետների անձեռնմխելիության գրավոր որոշ երաշխիքներ: Միևնույն ժամանակ, պատմականորեն դասավորվել է այնպես, որ ընդհանուր առմամբ դիվանագիտական անձեռնմխելիությունը միշտ դիտվում է որպես իրավական սահմանում՝ նախապես ամրագրված միջազգային իրավունքի սովորությանին, ապա պայմանագրային նորմերում:

Ֆեոդալիզմի ժամանակաշրջանին բնորոշ է «անձեռնմխելիություն» հայեցակարգի ավելի լայն մեկնաբանությունը:

Արևմտյան Եվրոպայի երկրների ֆեոդալական իրավունքում անձեռնմխելիությունը դիտարկվում էր հատուկ իրավական ինստիտուտ: Դրա բովանդակությունը պետական իրավունքների և գործառույթների ամբողջությունն էր, որ ունեցել է ֆեոդալը:

Նման ինստիտուտի ծագումը և գոյությունը

պայմանավորված էր պետության քաղաքական մասնատվածությամբ, ուժեղ կենտրոնացված իշխանության բացակայությամբ, որը ստիպված էր ֆեոդալների համար ճանաչել այն իրավունքները, որոնցից նրանք իրականում օգտվում էին: «...Ֆեոդալական համակարգի բնորոշ առանձնահատկությունն այն ձևով, որով այն առաջացել է Ֆրանկական պետությունում, այնուհետև տարածվել ամբողջ Եվրոպայում (բացառությամբ Շվեդիայի, Նորվեգիայի և Ֆինլանդիայի, նշում է Է. Ալեքսը), թե՛ ֆեոդալի, և թե՛ նրա պաշտոնյաների օրինական անձեռնմխելիությունն էր: Դա նույն չափով վերաբերում էր նաև եկեղեցիների ունեցվածքին: Թագավորական պաշտոնյաները նույնիսկ իրավունք չունեին ուղք դնելու ֆեոդալի կամ նրա վասալի հողի վրա: Նրանք նաև իրավունք չունեին նրանց հողերի վրա դատաստան կամ հաշվեհարդար իրականացնելու և նրանց հողերի վրա մահապատիժներ կազմակերպելու, այսինքն՝ իրավունք չունեին կատարել իրենց անմիջական և ծառայողական պարտականությունները այդ հողերում: Ֆեոդալների և նրանց վասալների հողերը ենթակա չէին պաշտոնական հարկերի»:

Ֆեոդալական պետության հետագա զարգացումը նպաստեց անձեռնմխելիության հավատարմագրերի լայն տարածմանը, որի ուժով անձեռնմխելիության տիրոջը պատկանող տարածքը ամբողջությամբ կամ մասամբ հանվեց դատական, հարկային և վարչական գործերով պետական մարմինների իրավասությունից:

Այսպես, «Ռեսպախի վանքին Գագոբերտ Ա թագավորի հավատարմագրում» (635թ.) ուղղակիորեն ասվում է, որ «ոչ մի պետական դատական իշխանություն, ոչ ներկա, ոչ էլ ապագա, իրավունք չունեն մտնել վանքի այն հողերը, որոնց նկատմամբ տիրապետման իրավունքը երբևէ բխել էր (նրա համար) կա՛մ մեր առատաձեռնությունից, կա՛մ պարգևներից... դատական գործերի քննության կամ ինչ-որ բան բռնագրավելու համար...»:

«Մեցի եկեղեցուն Կարլոս Մեծի հավատարմագրի» (775թ.) համաձայն՝ «պետական պաշտոնյաներից ոչ ոք չի համարձակվի մտնել Մեցի եկեղեցու կալվածքը... և այնտեղ որևէ վնաս պատճառել, և նրանցից ոչ ոք չպետք է եկեղեցու ժողովրդին հրավիրի դատական ժողովների կամ չարամտորեն դատապարտի նրանց, զանձի դատական տույժեր և վճարներ, բայց եկեղեցու պաշտոնյաները պետք է գործերի ճիշտ քննություն իրականացնեն նշված եկեղեցականներից յուրաքանչյուրի համար և, միևնույն ժամանակ, իրենց անձնական դատական նիստերում այլ մարդկանցից իրենց օգտին բավարարում ստանան, և այն դեպքերում, երբ եկեղեցու այդ պաշտոնյաները կամ այլ մարդիկ ընդունում են երաշխիքները, դատական տուգանքները պետք է ուղղվեն սրբերի այս վանքը մեծացնելուն, այնպես,

www.araratadutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ինչպես, եթե եկեղեցու մարդիկ ինչ-որ մեկին դատական տուգանք են վճարել իրենց ցանկացած արարքի համար, ապա դատական տուգանքի այն մասը, որի վրա գանձարանը, եկեղեցին կարող է հույս դնել... Եվ թող որ Սեցի եկեղեցուն, իր վանքերին, բերդերին, գյուղերին, թաղերին, ծխերին ու աբբայություններին մեր կողմից շնորհված անձեռնմխելիությունը հավերժ մնա և անասան պահպանվի» :

Նման անձեռնմխելիության հավատարմագրերն աշխարհիկ և եկեղեցական վերնախավի իշխանության ամրապնդման արդյունք էին, արտոնյալ պայմաններ էին ստեղծում նրանց համար, սահմանափակեցին թագավորական պաշտոնյաների վարչական և դատական հնարավորությունները:

Ուսումնասիրելով անձեռնմխելիության առաջացումը՝ Ն.Պ. Պավլով-Սիլվանսկին քննադատեց այս երևույթի ֆորմալ իրավական հայեցակարգը, որը անձեռնմխելիությունը բխեցնում էր հռոմեական իրավունքի նորմերից կամ կապում այն բացառապես թագավորական պարզների հետ:

Գիտնականը պնդում էր, որ անձեռնմխելիությունը հարաբերությունների պատմականորեն հաստատված կարգ է, որի դեպքում անձեռնմխելիության հավատարմագրերը ոչ այնքան ստեղծում, որքան ամրագրում էին սովորութային իրավունքի նորմերը:

Ահա թե ինչու «խորհրդարանն իր գոյության առաջին իսկ օրերից հայտնվում է հատուկ պաշտպանության և հատուկ հովանավորության ներքո» , այդ թվում՝ թագավորական իշխանության կողմից: Հունգարիայում, օրինակ, եթե թագավորը խախտում էր պատգամավորների երաշխիքները, նա ենթարկվում էր վտարման պրելատների կողմից:

Հ.Պ. Պավլով-Սիլվանսկին միանգամայն իրավացիորեն մատնանշում է անձեռնմխելիության համատարած կիրառությունը, որն ինքնին հանգեցնում է այս երևույթի գոյության օրինաչափության մտքին: Հարաբերությունների մման դասավորվածությունը պատմաբանը կապում է խոշոր հողատիրության հետ, այսինքն՝ փորձում է անձեռնմխելիությունը մեկնաբանել ոչ միայն որպես իրավական նորմ, այլ նաև իրական սոցիալական հարաբերություն՝ արտահայտելով կապը ֆեոդալական իշխանության և խոշոր հողատիրության միջև:

Իսկպպես, 8-րդ դարի ագրարային հեղափոխությունը նպաստեց ֆեոդալական պետության հետագա զարգացմանը, այն վարչական համակարգի, որտեղ հիմնական դերը սկսեցին խաղալ հայրենակալվածքային ինքնակառավարման մարմինները: Վարչական ապարատի նոր վերակառուցմանը նպաստեց անձեռնմխելիության հավատարմագրե-

րի տարածումը: Կալվածքատերն, այսպիսով, քաղաքական իշխանություն ձեռք բերեց իր գյուղացիների նկատմամբ: «Անձեռնմխելիության» հավատարմագրերը արդեն սանկցավորում էին գյուղացիների քաղաքական կախվածության արդեն իսկ հաստատված հարաբերությունները իրենց կալվածքատերերից»¹⁴ :

Միևնույն ժամանակ, Ն.Պ. Պավլով-Սիլվանսկու դիրքորոշման խոցելիությունը կայանում է նրանում, որ, չնայած «անձեռնմխելիություն» տերմինի բավականին լայն մեկնաբանությանը, դրա էությունը, ինչպես հռոմեական իրավունքում, մնում է անփոփոխ՝ առանձին սուբյեկտների լրիվ կամ մասնակի ազատումը որոշակի պարտավորություններից (օրինակ՝ հոգևորականության հարկային և դատական անձեռնմխելիությունը Ֆրանկական պետությունում) կամ իրավական պատասխանատվության ենթարկելու հատուկ պայմաններ: Վերջինիս վառ օրինակն են Անգլիայում երկարատև քաղաքացիական պատերազմի ավարտի արդյունքում ընդունված 1215 թվականի Ազատությունների Մեծ արտիայի մի շարք հոդվածներ: Մասնավորապես, 21-րդ հոդվածը նախատեսում էր կոմսերի և բարոնների ընդդատությունը միայն «հավասարների» դատարանին՝ դրանով իսկ հանելով նրանց թագավորական պտենակալների դատարաններ ընդդատությունից¹⁵ :

Խորհրդարանների պատգամավորներին լրացուցիչ արտոնությունների տրամադրումը ակնառու դարձավ առաջին խորհրդարանների ձևավորման ժամանակաշրջանում: Այն հիմնականում կապված էր անկախության երաշխիքներ ապահովելու ցանկությամբ և ներկայացուցչական մարմինների դերի ամրապնդմամբ: Խորհրդարանական անձեռնմխելիության ինստիտուտը, որպես օրենսդիր մարմնի անդամների արտոնություն, որի առկայության պայմաններում պատգամավորները ազատվում էին իրենց արտահայտած կարծիքների համար պատասխանատվությունից, ծագել է Անգլիայում՝ միջին դարերում, համայնքների պալատի գործունեության արդյունքում: Պատգամավորները չէին կարող հետապնդվել առանց օրենսդիր մարմնի համաձայնության¹⁶ :

Հենց Անգլիայում մեծ նշանակություն և զարգացում են ստանում որոշ դասերի անձանց անձեռնմխելիությունն ապահովող իրավական կարգավորումները: «Ինչպես վկայում են հին իրավական հուշարձանները, և՛ դատավորներին, և՛ թագավորական խորհրդականներին տրվել է հատուկ պաշտպանություն և թագավորի խաղաղություն: Այսպիսով, հին անգլիական օրենսդրությունը ընդունեց սկզբնական նորմերը, և Խորհրդարանի ի հայտ գալով նրա անդամներին և նրանց ուղեկցողներին դրեց հատուկ արտոնյալ դիրքում»¹⁷ : Պատմականորեն ձևավորվեց այնպես, որ Համայնքներ-

www.ardaradutyjournal.com

րի պալատը անմիջապես ձեռք բերեց թագավորական իշխանությանը հակադրվող ուժի նշանակություն: Անձեռնմխելիության անհրաժեշտությունը պայմանավորված էր անվստահությամբ դատական իշխանության անաչառության և անկախության նկատմամբ: Արդեն 1403 թվականին Համայնքների պալատը ձևակերպեց իր պահանջները, որոնցից հիմնականը խորհրդարանի աշխատանքի ընթացքում պատգամավորներին ձեռքակալության կամ պատգամավորներին ազատությունից զրկելու այլ միջոցների ի սկզբանե կանխումն էր: Ինչ վերաբերում է Լորդերի Վերին Պալատի անդամներին, ապա նրանք օգտվում էին ցմահ անձեռնմխելիությունից:

Անգլիայի խորհրդարանի անձեռնմխելիության առանձնահատկությունը կայանում էր դրա բավականին նեղ կիրառության ոլորտում: Անձեռնմխելիությունը տարածվում էր միայն խորհրդարանում հնչած պատգամավորների ելույթների վրա՝ դրանով իսկ ապահովելով խոսքի ազատության և անկախության որոշակի չափ, մի միջոց, առանց որի հնարավոր չէր լինի իրականացնել իրենց ընտրողների շահերը պաշտպանելու պարտականությունը: Ընդ որում, խորհրդարանական բանավեճի ազատությունն իր իրավական ճանաչման առաջին իսկ օրերից ստանում է ոչ թե խոսքով կատարված հանցագործությունների անպատասխանատվության բնույթ խորհրդարանական ամբիոնից, այլ հենց իրեն՝ խորհրդարանին, նման արարքների բացառիկ ընդդատության բնույթ, այսինքն՝ նման արարքների քննության բացառիկ իրավունքը պատկանում էր խորհրդարանին: 13-րդ դարի վերջի և 19-րդ դարի առաջին կեսի հեղափոխական ցնցումները ոչ միայն նպաստեցին նրան, որ անձեռնմխելիությունը դարձավ եվրոպական հանրային իրավունքի անբաժանելի մասը, այլև այն բարձրացրեց նոր, որակապես այլ մակարդակի:

Արդեն 16-րդ դարի սկզբից, Մեծ Բրիտանիայի խորհրդարանի անդամների դեմ կատարված հանցագործությունների քննումը ճանաչվում էր որպես խորհրդարանի իրավասության տիրույթում գտնվող գործառույթ: Ենթադրվում էր, որ ձեռքակալությունից մինչև արդարացում ընկած գործընթացը հիմնված էր այն սկզբունքի վրա, որ թագավորի վստահությունը վայելող անձը պետք է ազատ լինի, և նրա պարտականությունների կատարումը չպետք է ընդհատվի մասնավոր դատավորների կողմից կայացված վճիռներով: 1689 թվականին «Իրավունքների մասին Բիլը» հաստատեց, որ խոսքի ազատությունը և այն ամենը, ինչ տեղի էր ունենում խորհրդարանում, չէր կարող լինել որևէ դատարանի քննության առարկա և դուրս մնալ խորհրդարանի իրավասության տիրույթից: Այսպիսով, «Իրավունքների մասին Բիլը» ապահովեց

իրավական առավելությունների այնպիսի տարր, ինչպիսին է անձեռնմխելիությունը, ինչը, մեր կարծիքով, պատմականորեն հանդիսանում է խորհրդարանի իրավական առավելության առաջին տարրը, քանի որ տարբեր սոցիալական խմբերի կարծիքը ազատորեն արտահայտելու համար պատգամավորի կարողությունն ու իրավասությունը խորհրդարանի բնութագրական հատկանիշներից մեկն է:

Խորհրդարանական առավելությունները դիտարկվում են որպես իրավունքների և առավելությունների ամբողջություն, որոնք տրվում են խորհրդարանին իր և իր անդամների սահմանադրական լիազորությունների առավել արդյունավետ և անարգել իրականացման համար: Այդ առավելություններից նպատակահարմար ենք գտնում անդրադառնալ պատասխանատվություն չկրելու խորհրդարանական սկզբունքին և խորհրդարանական անձեռնմխելիությանը:

Պատասխանատվություն չկրելու խորհրդարանական սկզբունքի համաձայն՝ արգելվում է պատգամավորի հետապնդումը բոլոր այն գործողությունների համար, որոնք կատարվել են նրա կողմից իր պատգամավորական պարտականությունները կատարելիս: Խորհրդարանական անձեռնմխելիության բովանդակությունը հանգում է նրան, որ պատգամավորն առանց խորհրդարանի կամ նրա ղեկավար մարմնի համաձայնության, չի կարող զրկվել անձնական ազատությունից կամ ենթարկվել պատասխանատվության, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նա ձեռքակալվում է հանցագործության կատարման պահին :

Մեր ուսումնասիրությունների արդյունքում հանգում ենք այն եզրահանգման, որ ժողովրդական ներկայացուցիչների ինքնիշխանության հաստատումը անձեռնմխելիության առաջին տեսական հիմնավորումներից է:

Պետական իրավունքի երկրորդ սկզբունքը, որը դիտարկվում է որպես առավելության սահմանում, իշխանությունների տարանջատման տեսությունն է: Իրավական առավելությունները հետապնդում են որոշակի նպատակներ՝ օրինակ պատգամավորի համապարփակ պաշտպանությունն իր անձեռնմխելիության սահմանափակման հնարավոր փորձերից: Այս տեսակ առավելության էությունը օրենսդիր մարմնի անդամներին իրենց արտահայտած կարծիքների համար պաշտպանելն է ցանկացած դատական հետապնդումից, ընդհուպ մինչև այն պահը քանի դեռ չկա այդ նույն օրենսդիր մարմնի համաձայնությունը, ուստի և՛ իրենց արտահայտած մտքերի համար հետապնդումներից ազատությունը, և՛ անձեռնմխելիությունը ստեղծված են խորհրդարանը պաշտպանելու համար:

Այսպիսով, մենք կարող ենք եզրակացնել, որ

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

պատգամավորական անձեռնմխելիության առաջացումը պատմականորեն կապված է եղել այդ ներկայացուցչական մարմինների առաջացման հետ, ինչպես նաև սահմանադրականության զարգացման ու կայացման քաղաքական և իրավական պրակտիկայում լիազորությունների տարանջատման գաղափարի իրականացման հետ:

Այսպիսով, Ֆրանսիական Մեծ բուրժուական հեղափոխության առաջին փուլերից սկսած՝ քաղաքական պայքարի կենտրոնում գտնվող օրենսդիր մարմինների անդամներին տրվեցին նորմատիվ երաշխիքներ, որոնք գերծ էին պահում նրանց հնարավոր անբարենպաստ հետևանքներից:

Այդ երաշխիքներից ամենակարևորը 1790 թվականի հունիսի 26-ի հրամանագիրն էր, ըստ որի՝ ոչ մի դատարան չէր կարող որոշում կայացնել պատգամավորներին որպես մեղադրյալ ներգրավվել, ձերբակալելու կամ կալանավորելու մասին, քանի դեռ օրենսդիր մարմինը՝ ապացույցների հետաքննության արդյունքները քննելուց հետո, որոշում չկայացներ, որ մեղադրանքի համար բավարար հիմքեր կան: Իր հերթին, 1793 թվականի նոյեմբերի 10-ի հրամանագրում նշվում էր, որ ժողովրդի ոչ մի ներկայացուցիչ չի կարող կալանավորվել, քանի դեռ նախապես նա Կոնվենտի կողմից չէր լսվել¹⁹:

Հանրապետության երրորդ տարվա Սահմանադրությամբ սահմանվել է գործերը վարելու հատուկ կարգ, որում ընդգրկվել են պատգամավորներ: Նրանք ենթարկվում էին կալանքի միայն այն դեպքում, եթե ձերբակալությունը կատարվում էր հանցագործության վայրում:

Պատգամավորին դատարան կարող էին պատասխանատվության կանչել միայն Հինգ հարյուրականների խորհրդի թույլտվությամբ, ավագանու կողմից համապատասխան որոշում կայացնելու պարագայում: Նման բնույթի գործերի քննությունը Գերագույն դատարանի բացառիկ իրավասությանն էր պատկանում:

Այսպիսով, սահմանադրական համակարգի ներդրմամբ, հիմնականում ֆրանսիական օրենսդրության ազդեցությամբ, անձեռնմխելիությունը վերածվում է հանրային իրավունքի կարևորագույն ինստիտուտի՝ ընդգրկելով բոլոր պատժելի արարքները՝ անկախ դրանց ծանրության աստիճանից:

Գտնում ենք նաև, որ ցանկացած տեսակի իրավական անձեռնմխելիություն կապված է այդ անձեռնմխելիության կրողի հնարավոր հետապնդման խնդիրների հետ և այդ համատեքստում հատկանշական է անդրադառնալ պետության ղեկավարի պատասխանատվության հարցերին նախ և առաջ կառավարման միապետական ձևում:

Բացարձակ միապետության շրջանում, որը բնութագրվում է միապետի կողմից գերագույն իշխանության (օրենսդիր, գործադիր և դատական) լիակատար տնօրինմամբ²⁰ և այս ինքնիշխանու-

թյունը օրինականորեն սահմանափակող մարմնի բացակայության պայմաններում, հարկ չէ խոսել իրավական անձեռնմխելիության ինստիտուտի մասին, քանզի այն ծառայում է որպես միապետի ողջամիտ հետապնդման երաշխիք: Միապետի անձեռնմխելիությունը (արտոնությունը) սկզբունք էր, որը բխում էր պետական կառավարման համակարգի բուն էությունից, քանի որ միապետի պատասխանատվության հարցը բարձրացնելու հնարավորությունն արդեն իսկ վկայում է նրա իշխանության սահմանափակ բնույթի մասին, և «բացարձակ միապետության պայմաններում տիրակալը տեսականորեն սահմանափակվում էր միայն աստվածային և դրանից բխող բնական իրավունքով»²¹: Այս ժամանակահատվածում բնական իրավունքում չեն եղել միապետին պատասխանատվության ենթարկելու ընթացակարգեր, ոչ էլ նմանատիպ գործառնություններ իրականացնող մարմիններ, որոնք կարող էին գնահատել միապետի գործունեությունը: Ըստ այդմ, անհրաժեշտություն չի եղել օրենսդրական մակարդակով նշել միապետի այնպիսի հատուկ իրավունքներ, ինչպիսիք են անձեռնմխելիությունը և անպատասխանատվությունը²²:

Միապետի օրինական անձեռնմխելիության ինստիտուտի ձևավորումը կարող է քննարկվել միայն այն դեպքում, երբ բացարձակ միապետությունները վերածվում են սահմանադրական կամ խորհրդարանական միապետությունների, երբ մի կողմից, զարգանում են միապետի պատասխանատվության ինստիտուտները, իսկ մյուս կողմից անհրաժեշտ է միապետին պաշտպանել չարդարացված հետապնդումներից:

20-րդ դարի սկզբին միապետի՝ «պատասխանատվությունից ազատ լինելու» սկզբունքը, որպես պետության ղեկավարի բնութագրական հատկանիշ, համընդհանուր ճանաչվեց բոլոր սահմանադրական պետություններում:

Թվարկենք այն պետությունները, որտեղ ուղղակիորեն սահմանվեց սահմանադրության մեջ, օրինակ՝ Հունաստան 1864-ի նոյեմբերի 16-ին (հոդված 29) և Նորվեգիայի Թագավորություն՝ 1814-ի մայիսի 17-ին, փոփոխված 1814 թվականի նոյեմբերի 4-ին (հոդված 5): Թվարկենք նաև այն պետությունների սահմանադրությունները, որոնցում ուղղակիորեն չի նշվել միապետի արտոնությունների մասին և խոսվել է միայն միապետի անձի սրբության և անձեռնմխելիության մասին, օրինակ՝ Բավարիայի Թագավորությունը 1818 թվականի մայիսի 26-ին (հոդված 1), Բադենի Մեծ Դքսությունը 1818 թվականի օգոստոսի 22-ին (հոդված 5), Բուրգարիայի իշխանությունը 1879, հետևյալ փոփոխություններով՝ 1893 թվականի մայիսի 15-ին (հոդված 8), Իսպանիայի միապետությունը 1876 թվականի հունիսի 8-ին (հոդված 48), Իտալիայի Թագավո-

www.ardaradutyjournal.com

րությունը 1848 թվականի մարտի 4-ին (հոդված 4)²³ :

Զցանկանալով աշխատանքի ուղղվածությունը ուղղորդել դեպի պատմություն՝ նշենք նաև, որ առանձին կատեգորիաների անձանց համար իրավական անձեռնմխելիության առկայությունը սովետական ամբողջ պատմության ընթացքում նույնպես իր տեղն է ունեցել՝ չնայած անհատների հատուկ դիրքը մերժելու փորձերին, որը չէր համապատասխանում պրոլետարական պետության գաղափարախոսությանը:

Օրինակ՝ դիվանագիտական առաքելության ղեկավարի, այնպես էլ նրա աշխատակազմի անդամների արտոնությունների և անձեռնմխելիությունների որոշման հարցում սովետական օրենքը պահպանել էր միջազգային կանոններն ու սովորույթները: Ամենակարևոր արտոնություններից էր դիվանագիտական ներկայացուցչության՝ իր կառավարության և իր պետության այլ դիվանագիտական և հյուպատոսական առաքելությունների հետ ազատ շփվելու իրավունքը: Այդ «արտոնյալ» անձինք վեր էին քրեական և քաղաքացիական դատարանի վճիռների իրավասությունից:

Խորհրդային կառավարման տարիներին առկա է եղել նաև «ԽՍՀՄ ժողովրդական պատգամավորի կարգավիճակի մասին» օրենք, որ նախատեսում էր, որ ժողովրդական պատգամավորը չի կարող դատական հետապնդման, ձերբակալման կամ վարչական տույժերի ենթարկվել՝ առանց դատական կարգով Գերագույն Խորհրդի և Գերագույն խորհրդի նախագահության համաձայնությունը ստանալու:

Եզրակացություն

Ամփոփելով «իրավական առավելություններ» հասկացության տեսակ հանդիսացող «անձեռնմխելիություն» իրավական հասկացության զարգացման պատմական փորձը՝ մենք հանգում ենք հետևյալին.

«Անձեռնմխելիություն» իրավական հասկացությունը առաջացել է հռոմեական օրենսդրության նորմերից՝ միջազգային իրավահարաբերությունների զարգացման հիմքի վրա: Հնարավոր է փաստել նաև, որ միջազգային իրավական անձեռնմխելիությունները (մասնավորապես՝ դիվանագիտական և հյուպատոսական) սկզբնական ժամանակաշրջանում ամրագրված են եղել միջազգային սովորույթային նորմերով, ապա նոր իրենց ամրագրումն են գտել ներքին օրենսդրության մեջ:

Սա է պատճառը, որ պատմական փաստաթղթերի վկայությամբ հյուպատոսական ինստիտուտը համարվում է միջազգային իրավունքի հնագույն ինստիտուտներից: Հյուպատոսական անձեռնմխելիության հայրենիքը, իրավամբ, կարելի է անվանել Հին Հռոմը և Հին Հունաստանը, որի արտաքին քա-

ղաքականությունը հիմնականում ուղղված էր այլ պետությունների հետ առևտրային հարաբերությունների աճին:

Պատմականորեն անձեռնմխելիություններ սահմանելու անհրաժեշտությունը պայմանավորված էր որոշակի կատեգորիայի սուբյեկտների համար հատուկ պայմաններ ստեղծելու անհրաժեշտությամբ՝ որպես այդ անձանց օրինական իրավունքների և շահերի պաշտպանությունը երաշխավորող լրացուցիչ միջոց:

Սկզբում անձեռնմխելիությունների սահմանումը թելադրվում էր միջազգային քաղաքականության կողմից, իսկ հետագայում՝ այն իր ամրագրումը գտավ որպես միջազգային իրավական սովորույթ: Այնուհետև միջազգային իրավական անձեռնմխելիությունները (մասնավորապես դիվանագիտական և հյուպատոսական) իրենց ամրագրումը գտան նաև ներպետական իրավական տարբեր մակարդակներում:

Անձեռնմխելիությունները առանձնահատուկ տեղ ունեին ֆեոդալիզմի շրջանում՝ լինելով խոշոր ֆեոդալ հողատերերի սեփականության բնութագրական հատկանիշ և արտաքին տնտեսական համակարգի ձևավորման գործընթացում ամենակարևոր գործոններից մեկը:

Հասարակական կյանքի փոփոխությամբ պայմանավորված՝ անձեռնմխելիությունները վերածվում են այլ իրավական միջոցների՝ դառնալով գործիք, որն ազատում է որոշ սուբյեկտներին (դիվանագետներին, հյուպատոսներին, խորհրդարանականներին) որոշակի իրավական պարտականություններից և պատասխանատվությունից իրենց գործառույթները կատարելու ընթացքում:

Ողջ վերոգրյալ բացահայտողական ակնարկից գատ, անշուշտ, պետք է փաստել նաև, որ «անձեռնմխելիություն» հասկացությունն, որպես իրավաբանական կատեգորիա, ունի իրավական նշանակություն և իմաստ, ուստի՝ նաև համապատասխան իրավական հատկություններ: Հետևաբար՝ անձեռնմխելիության հայեցակարգը բացահայտելու համար անհրաժեշտ է բացահայտել ոչ այնքան իր ընդհանուր իմաստը, որքան նրա օրինական հատկանիշները:

Այսպիսով, սույն հետազոտության արդյունքում կարող ենք հստակ պնդել, որ անձեռնմխելիությունը իրավաբանական կատեգորիա է և ներկայացնում է օրինական բացառություն իրավաբանական պատասխանատվության բնագավառում, որը ստեղծվել է անձանց որոշակի հատուկ շրջանակի իրավական պաշտպանության բարձրացման նպատակով և տրամադրվում է այն անձանց, որոնց հատուկ շահերը չեն կարող պատշաճ կերպով պաշտպանվել և պահպանվել համընդհանուր եղանակներով, քանի որ այդ անձինք բնութագրվում են հատուկ բնութագրիչներով՝ պայմանավորված

իրենց հասարակությունում գրադեցրած դիրքով և կատարած աշխատանքի բնույթով:

Վերոգրյալից առաջ է գալիս «Ֆունկցիոնալ անհրաժեշտության տեսությունը», որը բխում է այն բանից, որ անձեռնմխելիության տրամադրման հիմնավորվածությունը պայմանավորված է որոշակի հատուկ գործառույթների արդյունավետ իրականացումը ապահովելու անհրաժեշտությամբ, ուստի անձեռնմխելիությունները պետք է տրվեն միայն այն դեպքերում և այնքանով, որքանով դրանք անհրաժեշտ են այդ հատուկ սուբյեկտի բնականոն գործունեությունն ապահովելու համար:

Ուստի հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ առաջարկում ենք պատմական զարգացման որոշակի ժա-

մանակահատվածում, այդ թվում՝ ժամանակակից հասարակություններում, իրավական առավելությունների տեսակ հանդիսացող «անձեռնմխելիություն» իրավական հասկացության դերի և նշանակության հարցը դարձնել ուսումնասիրության առարկա նաև ՀՀ բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում՝ «Իրավագիտություն» կրթական ծրագրի շրջանակներում դասավանդվող «պետության և իրավունքի տեսություն» առարկայի շրջանակներում, քանի որ պետության և իրավունքի տեսությունը գիտություն է, որն ուսումնասիրում է հասարակական կյանքի պետաիրավական երևույթները և դրանց օրինաչափությունները:

¹ Տե՛ս, Прохоров А. М., Советский энциклопедический словарь, Москва, 1990, С. 490:

² Տե՛ս, Николаев А., Дипломатические привилегии и иммунитеты // Международная жизнь, №.8. 1983, С. 152:

³ Տե՛ս, Ожегов С. И., Словарь русского языка, Москва, 1991, С. 248:

⁴ Տե՛ս, Современный словарь иностранных слов, Москва, 1993, С. 230:

⁵ Տե՛ս, Աղայան Է. Բ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, 1976, էջ 489:

⁶ Տե՛ս, Աղայան Է. Բ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, 1976, էջ 68:

⁷ Տե՛ս, Александренко В. И., Международное право Рима // Древнее право. 1999 N 1(4), С. 212:

⁸ Տե՛ս, նույն տեղում:

⁹ Տե՛ս, Блищенко, И. П. и Дурденевский В. Н., Дипломатическое и консульское право. Москва, 1962, С. 335:

¹⁰ Տե՛ս, Курс международного права в 6-ти томах, Т.4, Москва, 1990, С. 113:

¹¹ Տե՛ս, Аннер С., Э., История Европейского права, Москва, 1994, С. 136:

¹² Տե՛ս, Антология мировой мысли в 5-ти томах. Т.2. Европа. V-VII вв., Москва, 1999, С. 76-77:

¹³ Տե՛ս, Шалланд Л. А., Иммуниет народных представителей, Т.1. Юрьев, 1911, С. 42:

¹⁴ Տե՛ս, Жидков О. А и Крешенинниковой Т. А., История государства и права зарубежных стран, Москва, 1998, С. 223:

¹⁵ Տե՛ս, Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. Москва, 1961, С. 133-137:

¹⁶ Տե՛ս, Крутских, А. В., Всемирная история государства и права, 2001, С. 137:

¹⁷ Տե՛ս, Шалланд Л. А., Иммуниет народных представителей, Т.1. Юрьев, 1911, С. 119:

¹⁸ Տե՛ս, Ս. Ա. Պողոսյան., Ազգային ժողովի պատգամավորի կարգավիճակի իրավական կարգավորման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում, սեղմ., Երևան 2014թ., էջ 17:

¹⁹ Տե՛ս, Шалланд Л. А., Иммуниет народных представителей, Т.1. Юрьев, 1911, С. 182:

²⁰ Տե՛ս, Վաղարշյան, Ս. Գ., Պետության և իրավունքի տեսություն-1, ԵՊՀ հրատ., Երևան 2016թ., էջ 144-145:

²¹ Տե՛ս, Лавнишчак А., Ответственность главы государства в монархии и республике Конституционно-правовая ответственность, Москва, 2001, С.149:

²² Տե՛ս, նույն տեղում:

²³ Տե՛ս, Кравец, И. А., Функции и сферы действия конституции: теоретико-методологические и практические вопросы классификации, Новосибирск, 2011, С. 44-50:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Աղայան Է. Բ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, 1976, 1615 էջ:
2. Վաղարշյան, Ս. Գ., Պետության և իրավունքի տեսություն-1, ԵՊՀ հրատ., Երևան 2016թ., 224 էջ:
3. Պողոսյան Ս. Ա., Ազգային ժողովի պատգամավորի կարգավիճակի իրավական կարգավորման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում, սեղմ., Երևան 2014թ., 30 էջ:
4. Александренко В. И., Международное право Рима // Древнее право. 1999 N 1(4), стр. 206-218.
5. Аннер, Э., История Европейского права, Москва, 1994. с. 397.
6. Антология мировой мысли в 5-ти томах. Т.2. Европа. V-VII вв., Москва, 1999, с. 829.

7. Блищенко, И. П. и Дурденевский В. Н., Дипломатическое и консульское право. Москва, 1962, с. 480.
8. Жидков О. А и Крешенинниковой Т. А., История государства и права зарубежных стран, Москва, 1998, с. 720.
9. Кравец, И. А., Функции и сферы действия конституции: теоретико-методологические и практические вопросы классификации, Новосибирск, 2011, стр. 44-51.
10. Курс международного права в 6-ти томах, Т.4, Москва, 1990, с. 269.
11. Крутских, А. В., Всемирная история государства и права, 2001, с. 397.
12. Лавнисчак А., Ответственность главы государства в монархии и республике Конституционно-правовая ответственность, Москва, 2001, стр. 149-157.
13. Николаев А., Дипломатические привилегии и иммунитеты // Международная жизнь, №.8. 1983, стр. 152-155.
14. Ожегов С. И., Словарь русского языка, Москва, 1991, с. 917.
15. Прохоров А. М., Советский энциклопедический словарь, Москва, 1990, с. 1633.
16. Современный словарь иностранных слов, Москва, 1993, с. 742.
17. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. Москва, 1961, с. 950.
18. Шалланд Л. А., Иммуниет народных представителей, Т.1. Юрьев, 1911. с. 499.

References

1. Aghayan E. B. Ardi hayereni bacatrakan barraran [Modern Armenian Explanatory Dictionary]. Yerevan, 1976, 1615 p. (In Armenian)
2. Vagharshyan A. G. Petut'yan yev iravunk'i tesutyun-1 [Theory of State and Law-1]. Yerevan State University Press, Yerevan, 2016, 224 p. (In Armenian)
3. Poghosyan S. A. Azgayin zhoghovi patgamavori kargavijaki iravakan kargavorman himnakhndirnere HH-um [Legal Issues of Regulation of the Status of a Member of the National Assembly in the Republic of Armenia]. Yerevan, 2014, 30 p. (In Armenian)
4. Aleksandrenko V. I. Mezhdunarodnoe pravo Rima [International Law of Rome]. Drevnee pravo, 1999, No. 1(4), pp. 206–218. (In Russian)
5. Anners E. Istoriya Evropeyskogo prava [History of European Law]. Moscow, 1994, 397 p. (In Russian)
6. Antologiya mirovoy mysli v 5-ti tomakh. T. 2. Evropa. V–VII vv. [Anthology of World Thought in 5 Volumes. Vol. 2: Europe, 5th–7th Centuries]. Moscow, 1999, 829 p. (In Russian)
7. Blishchenko I. P., Durdenevskiy V. N. Diplomaticheskoe i konsulskoe pravo [Diplomatic and Consular Law]. Moscow, 1962, 480 p. (In Russian)
8. Zhidkov O. A., Kreshchennikova T. A. Istoriya gosudarstva i prava zarubezhnykh stran [History of the State and Law of Foreign Countries]. Moscow, 1998, 720 p. (In Russian)
9. Kravets I. A. Funktsii i sfery deystviya konstitutsii: teoretiko-metodologicheskie i prakticheskie voprosy klassifikatsii [Functions and Scope of the Constitution: Theoretical-Methodological and Practical Issues of Classification]. Novosibirsk, 2011, pp. 44–51. (In Russian)
10. Kurs mezhdunarodnogo prava v 6-ti tomakh. T. 4 [Course of International Law in 6 Volumes. Vol. 4]. Moscow, 1990, 269 p. (In Russian)
11. Krutskikh A. V. Vsemirnaya istoriya gosudarstva i prava [World History of State and Law]. Moscow, 2001, 397 p. (In Russian)
12. Lavnischak A. Otvetstvennost' glavy gosudarstva v monarkhii i respublike: Konstitutsionno-pravovaya otvetstvennost' [Responsibility of the Head of State in a Monarchy and a Republic: Constitutional-Legal Responsibility]. Moscow, 2001, pp. 149–157. (In Russian)
13. Nikolaev A. Diplomaticheskies privilegii i immunitety [Diplomatic Privileges and Immunities]. Mezhdunarodnaya zhizn' [International Life], No. 8, 1983, pp. 152–155. (In Russian)
14. Ozhegov S. I. Slovar' russkogo yazyka [Dictionary of the Russian Language]. Moscow, 1991, 917 p. (In Russian)
15. Prokhorov A. M. Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Soviet Encyclopedic Dictionary]. Moscow, 1990, 1633 p. (In Russian)
16. Sovremennyy slovar' inostrannykh slov [Modern Dictionary of Foreign Words]. Moscow, 1993, 742 p. (In Russian)
17. Khrestomatiya pamyatnikov feodal'nogo gosudarstva i prava stran Evropy [Reader of Monuments of the Feudal State and Law of European Countries]. Moscow, 1961, 950 p. (In Russian)
18. Shalland L. A. Immunitet narodnykh predstaviteley [Immunity of People's Representatives]. Yur'ev, 1911, 499 p. (In Russian)

Աշոտ Օղանյան

Соискатель Института философии, социологии и права НАН РА,
Начальник отдела экспертизы судебно-правового законодательства Агентства экспертизы правовых актов
Министерства юстиции Республики Армения,

РЕЗЮМЕ

Историко-правовой аспект развития правовой категории «неприкосновенность»

В настоящей статье поставлена задача выявить аспект историко-правового развития правовой концепции неприкосновенности, которая является разновидностью концепции правовых преимуществ, на основе которой сформировалось и до сих пор существуют это правовое понятие. В рамках данного исследования перед нами стоит задача изучить вопросы исторического формирования юридического понятия «неприкосновенность». Мы постараемся раскрыть законы возникновения и формирования неприкосновенности, а также проанализировать поэтапные особенности жизнедеятельности данного понятия в основные исторические периоды развития человеческого общества. Мы полагаем, что это даст возможность понять существенное и содержательное значение данного явления сегодня, а возможно, и давно сложившихся закономерностей развития.

Методологической основой данного исследования стали общенаучный, материалистический, системно-структурный, сравнительно-правовой, социологический методы, а также логические методы: синтез, анализ, аналогия, индукция, дедукция и ряд других методов.

В результате проведенного исследования можно утверждать, что правовая категория «неприкосновенность», являющееся видом понятия «Правовые преимущества», имеет глубокие исторические корни, и, не вдаваясь в научную дискуссию о периоде возникновения права, можно утверждать, что преимущества, как возможность отличить одних людей от других, появились раньше, чем право.

Ключевые слова: право, преимущество, льгота, привилегия, неприкосновенность, иммунитет, равноправие.

Ashot Hovhannisyan

Ph.D. Applicant of the Institute of Philosophy, Sociology and Law
of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia
Head of the Judicial Legislation Expertise Department of the Legal Acts
Expertise Agency of the Ministry of Justice of the Republic of Armenia

SUMMARY

The aspect of the historical legal development of Legal concept of immunity

This article aims to highlight the aspect of the historical and legal development of the immunity that are the type of the concept “Legal advantages”, on the basis of which this legal concept has been formed and continue existing today.

Within the framework of this research, our task is to study the questions of the historical formation of the legal concept “immunity”. We will try to reveal the laws of the origin and formation of the immunity as well as to analyze the phase features of the vital function of this concept during the main historical periods of the development of human society. We believe that it will provide an opportunity to understand the essential and substantive significance of this phenomena today, and perhaps the long-established patterns of development.

The methodological basis of this research has been the universal scientific basis - materialism, system-structural, comparative-legal, sociological methods, as well as logical methods, such as synthesis, analysis, analogy, induction, deduction and a number of other methods.

As a result of the study performed, we can state that the legal concept “immunity”, which is an aspect of the concept of “Legal advantages”, has profound historical roots, and without entering into the scientific discussion about the period of the origin of the right, we can assert that advantages, as an opportunity for some people to distinguish from others, have appeared earlier than the right.

Key words: law, advantage, benefit, privileges, immunity, legal equality.

Բնագիրը ներկայացվել է 06.11.2025թ.
Ընդունվել է տպագրության 17.11.25թ.